

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.091.3

DOI: 10.28925/2311-2409.2020.34.9

Т. Мієр,

професор кафедри початкової освіти Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор педагогічних наук, доцент
t.miiier@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0002-2874-2925

**СУТНІСТЬ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ І ПОЛІПАРАДИГМАЛЬНИХ ПРОЯВІВ
У БАГАТОВИМІРНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ РЕАЛЬНОСТІ
ТА ОСОБИСТІСНІЙ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС Е-НАВЧАННЯ**

У статті розглянуто освітню парадигму як генезисний індикатор змін в освітній галузі, що спричинені суспільним розвитком, парадигмальність як результат реалізації інтеграційних процесів, а також особистісну самореалізацію студентів як прояв студентоцентристської парадигми в е-навчанні. Відповідно до поставлених завдань дослідження виконано таке. Узагальнено дані про ключові ідеї парадигм традиційної педагогіки (знаннєвої, ЗУНівської, науково-технократичної, парадигми пояснювально-ілюстративного навчання) та парадигм людино орієнтованих (дитиноцентристської, антропологічної, когнітивної, прагматичної, гуманітарної, гуманістичної, культурологічної, парадигм розвивального й адаптивного навчання). Наведено приклади поліпарадигмальних проявів багатовимірності явищ і процесів у педагогічній реальності. Розкрито дидактичні особливості організації освітнього процесу за реалізації студентоцентристської парадигми. Схарактеризовано такі дидактичні засоби, як матриця-презентація теми та авторські музмаркери початку і завершення процесу навчання (лекції, семінару, уроку тощо). Досліджено самореалізацію студентів в е-навчанні з використанням матриці-презентації теми та авторських музмаркерів.

Під час дослідження реалізовано методи: загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних даних та власних доробків студентів); емпіричні (спостереження, бесіди, анкетування). До проведення дослідження було залучено 110 респондентів. Це студенти-магістранти денної та заочної форм навчання. Заклад вищої освіти — Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка.

У результаті проведеного дослідження встановлено значний потенціал досліджуваних засобів для: організації процесу навчання; емоційного налаштування студентів на процес навчання та відпочинок; їхню особистісну самореалізацію на основі наслідування творчого начала Інших.

Ключові слова: *людино орієнтовані парадигми, освітня парадигма, парадигми традиційної педагогіки, поліпарадигмальність, студентоцентристська парадигма, е-навчання.*

© Мієр Т., 2020

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020

Вступ. Традиційно модернізаційні зміни в освіті, переосмислення цільових спрямувань освітнього процесу співвідносяться з трансформаційними процесами в суспільстві. У генезисному вимірі зміни в освіті характеризуються

по-різному, у той же час їх перебіг спричинюється одними й тими самими процесами, а саме:

— виникненням суперечностей між організацією освіти та рівнем розвитку, якого досягло суспільство;

- подоланням цих суперечностей запровадженням тих чи інших реформаційних / модернізаційних процесів в освіті.

Приклади зазначеного можна знайти в різних наукових працях. У цій статті вдамося до цитування наукового видання, яке підготовлено колективом учених Інституту археології АН УРСР та Інституту історії АН УРСР. Сторінки цього видання містять таке.

1. Опис суперечності: «У другій половині XVI — першій половині XVII століття в містах України існували школи при церквах і монастирях. У Києві згадується школа при Михайлівському монастирі. Беззаперечно, школи були й при Києво-Печерському монастирі та при деяких церквах. У них діти навчалися читанню, письму, лічбі та співу. Однак обмежена програма вже не відповідала потребам часу. Розвиток продуктивних сил, боротьба проти католицької експансії та уніатства вимагали підняття загального рівня освіти, вивчення більш ширшого кола предметів, характерних для європейської школи того часу» (Історія Києва, с. 305).

2. Опис подолання суперечності: «Київський колегіум став першим вищим учбовим закладом на східнослов'янських землях, програма якого відповідала рівню європейських університетів і академій. Київському колегіумі належала значна роль у розвитку культури українського народу» (Історія Києва, с. 310)

Також вбачаємо доцільність у наведенні прикладів обумовленості розвитку шкільної освіти розвитком пострадянських країн. Для встановлення зазначеної обумовленості скористаємося даними, наведеними А. Цимбалару (Цимбалару А., 2007), та структуруємо їх таким чином: (1) → (2), де (1) — опис суперечності, якою спричинюються реформаційні / модернізаційні процеси в освіті; (2) — опис відповідних змін в освіті.

Отже, зумовленість розвитку шкільної освіти розвитком пострадянських країн можна продемонструвати такими прикладами:

- зміна ідеології та її вияв у політичному плюралізмі, підвищенні соціально-політичної активності суспільства (1) → визначення кожною школою своєї місії (2);
- втрата ідеологічних установок (1) → визначення ціннісних орієнтацій, формування духовного світу дитини (2);
- зняття ізоляваності від світу (1) → формування нового типу людини (творчої, мобільної, конкурентоспроможної, яка вміє працювати з великими обсягами інформації та в умовах динамічних змін); використання передового педагогічного досвіду інших країн (2);
- перехід від планового типу ведення господарства до ринкового, поява бюджетного дефіциту (1) → розширення діапазону

інституціональної автономії шкіл, запровадження економічно привабливих новацій, оновлення форм і методів роботи з батьками (2);

- вибудовування національних систем освіти на основі національних пріоритетів, стандартизації, наступності освітніх шаблів (1) → корекція освітніх цілей, дотримання стандартизованої якості освіти, активізація інноваційних процесів на основі прогнозування і проектування, посилення зв'язків науки з практикою (2).

Сучасний рівень розвитку суспільства, що характеризується масштабністю і динамізмом трансформацій у всіх без винятку сферах життєдіяльності суспільства, спричинює появу в розвитку освіти певних тенденцій та їх реалізованість у відповідних реформаційних і модернізаційних процесах. В узагальненому вигляді розгортання цих процесів стосується:

- вияву пізнавальних потреб і освітніх запитів кожної людини, яка покликана суспільним прогресом навчатися впродовж всього життя;
- створення умов для індивідуалізації освітнього процесу в системі неперервної освіти;
- запровадження оптимально доцільного поєднання різних форм здобуття освіти, зокрема очної (організація навчання здобувачів освіти, що передбачає їх безпосередню участь в освітньому процесі) та дистанційної (індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій).

Мета (завдання) дослідження полягає в розгляді освітніх парадигм як генезисних індикаторів змін в освітній галузі, спричинених суспільним розвитком; парадигмальності як результату реалізації інтеграційних процесів, процесу перевірки в педагогічній діяльності ключових ідей різних освітніх парадигм та процесу відбору тих із них, які є значущими, дієвими й затребуваними в сучасному освітньому процесі; студентоцентристської парадигми в контексті особистісної самореалізації студентів у е-навчанні.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: 1. Виокремити ключові ідеї парадигм традиційної педагогіки та людиноорієнтованих парадигм. 2. Здійснити парадигмальний аналіз сучасної освіти, яким забезпечується цілісне бачення сучасної педагогічної реальності в багатовимірних явищах і процесах. 3. Дослідити прояви особистісної самореалізації студен-

тів у рамках студентоцентристської парадигми прояви особистісної самореалізації студентів у е-навчанні з використанням дидактичних засобів матриця-презентація теми та музмаркер.

Методологія. Під час дослідження реалізовано методи: загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних даних та власних доробків студентів); емпіричні (спостереження, бесіди, анкетування). До проведення дослідження було залучено 110 респондентів. Це студенти-магістранти денної та заочної форм навчання за спеціальністю «Початкова освіта». Заклад вищої освіти: Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка.

Результати. Генезисними індикаторами змін в освітній галузі, спричинених суспільним розвитком, можуть слугувати процеси, які зафіксовано вченими у тій чи іншій освітній парадигмі. Будучи дидактичним феноменом, освітня парадигма являє собою «знання про побудову педагогічного процесу, що ухвалене як істина педагогічним співтовариством» (Безрукова В., 2004). З огляду на моделі постановки проблем та способи їх розв'язання вчені виокремлюють парадигми традиційної педагогіки. До цієї групи освітніх парадигм зараховано такі парадигми, як:

- парадигма пояснювально-ілюстративного навчання (ця освітня парадигма виникла в Європі у часи Просвітництва; співвідноситься з появою підручника як масової книги; процес навчання вибудовується на розповіді вчителя; вперше починають проводитися екскурсії, запроваджується ознайомлення з промисловим об'єктом, вводиться практика на робочому місці, під час уроків відтворюється експеримент (Крисоватий А., 2015));
- знаннєва парадигма (цією парадигмою зафіксовано спрямування завдань освіти на постійний розвиток теоретичного і практичного досвіду людини; під час організації процесу навчання у ранг абсолютних цінностей піднесено не людину, а знання, вміння та навички (Рижко В., Трубенко А., 2012));
- ЗУНівська парадигма (відповідно до цієї освітньої парадигми, головним видом діяльності того, хто навчається, визначено діяльність з отримання знань, умінь та навичок; процес навчання організовується на основі «поглиблення» різноманітних навчальних програм (Сергеев І., 2001));
- науково-технократична парадигма (освітня парадигма сформувалася під впливом явищ і наслідків науково-технічної революції; сутність парадигми відображається висловами «Знання — це сила» та «Критерієм істинності знання є

практика»; головною цінністю процесу навчання визначено «точно» знання, норма дій того, хто навчає, полягає в дотриманні чітких правил під час передачі знання тому, хто навчається (Вознюк О., 2009));

- технократична парадигма (цією парадигмою зафіксовано верховенство засобів над метою, завдань освіти над сенсом організації освітнього процесу, технологій цивілізації над загальнолюдськими інтересами, техніки над цінностями (Бордовська Н., Реан А., 2006)).

Прикладом моделей постановки проблем та способів їх розв'язання з акцентом на людині можуть слугувати освітні парадигми об'єднанні в групу людино орієнтовані парадигми, а саме:

- парадигма адаптивного навчання (парадигмою передбачено: визнання людини соціальною істотою, врахування в освітньому процесі її потреб і можливостей; практико-орієнтовану мотивацію учіння; запровадження диференціації, інтеграції, профільного навчання (Безрукова В., 2004));
- парадигма розвивального навчання (відповідно до цієї освітньої парадигми увагу акцентовано на: постійному розвитку людини, підвищенні темпів розвитку її природних можливостей; розробленні спеціальних методик навчання; постійному особистісно-професійному розвитку вчителя (Безрукова В., 2004));
- дитиноцентристська парадигма (цією парадигмою зафіксовано орієнтованість на створення сприятливих умов для розвитку дитини, її індивідуальних здібностей, особливостей та інтересів (Бордовська Н., Реан А., 2006));
- людино орієнтована або антропологічна парадигма (ця освітня парадигма проголошує людину найголовнішою цінністю; реалізованість парадигми ґрунтується на врахуванні інтересів та індивідуальних особливостей усіх учасників освітнього процесу, а саме: учнів / вихованців, їхніх батьків та педагогів (Зязюн І., 2010));
- когнітивна парадигма (парадигмою утверджується спрямованість мети освіти на розвиток абстрактно-логічного мислення тих, хто навчається, та передбачається організація процесу навчання на високому рівні складності (Кузь В., 2011));
- прагматична парадигма (сутність парадигми відображається висловом «Навчати та вивчати потрібно тільки те, що у майбутньому принесе користь тому, хто навчається» (Манчул Б., Марчук М., 2012));
- гуманітарна парадигма (цією парадигмою зафіксовано орієнтованість на: організацію процесу навчання на основі суб'єкт-

- суб'єктної взаємодії; постійне співробітництво і співтворчість того, хто навчає, з тим, хто навчається; вияв атрибутів професіоналізму в: любові до людини; вірі в її творчі здібності й можливості; терпимості; педагогічній мудрості (Саух П., Саух Ю., 2015));
- гуманістична парадигма (цією парадигмою визначено людину вищою цінністю, орієнтовано на дотримання гуманістичних моральних норм, співпереживання, співучасть і співпрацю (Берегова Г., 2006); процес навчання вибудовується з урахуванням того, що: 1) той, хто навчається, такий же суб'єкт спілкування й діяльності як і той, хто навчає; 2) особиста відповідальність краще всього виховується в умовах вільного вибору; 3) успішне навчання базується на внутрішній мотивації того, хто навчається (Сергеев І., 2001));
  - культурологічна або культурно-історична парадигма (парадигмою передбачено збереження етнокультурних особливостей народів різних національностей незалежно від того, в якому культурно-соціальному середовищі вони проходять навчання (Чумар О., 2014)).
- У монографії В. Савоша (Савош В., 2020) виокремлено освітні парадигми, якими передбачено забезпечення неперервності освіти в історичному розвитку суспільства. Учений зазначає, що акцентування уваги на передачі досвіду від одного покоління зафіксовано в таких парадигмах, як:
- парадигма дослідно-практичного навчання з містико-ритуальними елементами (передача досвіду відбувається на основі активності тих, хто навчається (це спостереження та наслідування дій дорослих, активна участь у всіх видах побутової та суспільної діяльності, дотримання релігійних обрядів, святкових ритуалів));
  - калокративна парадигма (передача досвіду вибудовується на основі евристичної бесіди та під час запровадження сократівського методу);
  - парадигма догматичного навчання («передача досвіду здійснюється з урахуванням статусу батьків учня (церковне (духовне) виховання; лицарське виховання; виховання дітей міських купців та ремісників; виховання дітей селян); здібностей учнів до навчання (можливість продовження церковного (духовного) виховання на рівні «семи вільних мистецтв»); з орієнтацією на професійну спрямованість (виховання дітей міських купців та ремісників) або на елементарні життєві потреби та повсякденну працю (виховання дітей селян)» (Савош В., 2020, с. 57);

- парадигма пояснювально-ілюстративного навчання (передача досвіду здійснюється з урахуванням розвитку людини за шестирічними періодами: дитинство, отрочество, юність, змужніння (Я. Коменський));
- парадигма розвивального навчання (передача досвіду підростаючому поколінню відбувається з урахуванням рівнів розвитку дитини, зокрема актуального (те, чого дитина вже досягла) та найближчого (те, що потребує становлення / формування).
- парадигма освіти впродовж життя («неперервна освіта сприймається як єдиний процес, який розгортається в ієрархізованих рівнях освіти, передбачає взаємозв'язок між освітніми установами, поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти, спрямовується на надання кожній людині можливості активно навчатися на будь-якому етапі її життя, невпинно збагачуючи власний інтелектуальний потенціал відповідно до орієнтирів особистісного розвитку, професійного зростання, суспільного розвитку, запитів ринку праці») (Савош В., 2020, с. 64).

Отже, парадигмальний аналіз сучасної освіти має здійснюватися в двох напрямках: 1. Розкриття поліпарадигмального характеру сучасної освіти, що, у свою чергу, забезпечуватиме цілісне бачення сучасної педагогічної реальності в її багатомірних явищах і процесах. 2. Ґрунтовний розгляд дидактичних особливостей організації освітнього процесу в рамках конкретної освітньої парадигми.

Прикладом реалізації першого напрямку можуть слугувати наукові напрацювання Л. Голодюк (Голодюк Л., 2017). Учена зазначає, що сучасному освітньому процесу характерна поліпарадигмальність. Це дидактичне явища виявляється в поєднанні ключових ідей різних освітніх парадигм, що з плином часу довели свою дієвість, не втратили актуальності, є затребуваними в сучасній освіті. Так, у нинішньому освітньому процесі спостерігається вияв ключових ідей таких освітніх парадигм, як:

- калокративна парадигма (усебічний розвиток дитини та спеціальна підготовка вчителів);
- парадигма догматичного навчання (визначення «стандарту освіти»);
- парадигма пояснювально-ілюстративного навчання (ознайомлення суб'єкта з об'єктом, який перебуває поза межами закладу освіти);
- парадигма адаптивного навчання (орієнтування на потреби й можливості того, хто навчається, практико-орієнтоване вмотивування, запровадження диференціації та інтеграції під час навчання);

- парадигма розвивального навчання (активізація розвитку природних можливостей тих, хто навчається, складання спеціальних методик навчання, розроблення освітніх технологій);
- когнітивна парадигма (акцентування уваги як на тому, хто навчається, так і на способах пізнання ним об'єктів реальної дійсності);
- культурологічна освітня парадигма (долучення тих, хто навчається, до загальнолюдської культури як універсальної системи пристосування людського суспільства до різноманітних умов природного й соціального середовища в їхньому часовому вимірі).

Відповідно до другого напрямку парадигмального аналізу сучасної освіти, яким передбачено ґрунтовний розгляд дидактичних особливостей організації освітнього процесу в рамках конкретної освітньої парадигми, зосередимо увагу на дидактичних особливостях реалізації студентоцентристської парадигми. Цією парадигмою утверджено орієнтованість на створення сприятливих умов для розвитку індивідуальних здібностей студентів, задоволення їхніх пізнавальних інтересів та освітніх запитів, формування компетентностей і професійної адаптованості на основі:

- внутрішньої вмотивованості до особистісної самореалізації під час очної та дистанційної форм здобуття освіти;
- активної участі в освітньому процесі, що організовується в закладі вищої освіти;
- усвідомленого й активного долучення до виконання трудових обов'язків під час проходження під керівництвом наукового керівника та фахівців-практиків різних видів практики, зокрема виробничої (педагогічної), виробничої (організаційної), виробничої (управлінської) тощо;
- власної перманентної самоосвітньої діяльності в е-навчанні.

У зв'язку з поширенням хвороби COVID-19 та запровадженням карантинних обмежень дидактичні особливості реалізації студентоцентристської парадигми набули вияв виключно в площині запровадження дистанційної форми навчання. На прикладі організації дистанційного навчання з дисципліни «Організація та управління в початковій школі: правові аспекти управління» освітньої програми 013.00.01 «Початкова освіта» зі студентами спеціальності 013 Початкова освіта, другого (магістерського) освітнього рівня більш предметно розглянемо деякі з цих особливостей. Перш за все, зазначимо, що е-навчання організовувалося з використанням навчальної платформи Moodle. Кожну тему навчальної дисципліни було представлено двома блоками інформації. Перший блок об'єднував теоретичну інформацію з теми, відомості про основні й додаткові джерела для самоосвітньої діяльності, відповідну добірку нормативно-правових документів. Другий блок стосувався організації особистісної самореалізації студентів під час опрацювання теми й містив у собі матрицю-презентацію теми, завдання для самостійної роботи, критерії оцінювання особистісної самореалізації загальні (правильність, тобто відповідність змісту теми, яка опрацьовується, / відповідність заданим напрямкам аналітики; оформлення відповідно до заданих варіантів; новизна інформації, яку надано студентом / студенткою) та часткові (наведено приклади застосування загальних критеріїв до кожного із завдань самостійної роботи).

Студентоцентристською парадигмою передбачено особистісну самореалізацію кожного студента під час е-навчання. Зазначеному слугувало запровадження такого дидактичного засобу як матриця-презентація теми (рис. 1). Цей засіб являє собою створений з використанням корпоративного тла макет презентації, у якому викладачем презентовано лише окремі аспекти теми, що пропонувалася студентам для опрацювання.

Рис 1. Приклади титульних сторінок матриць-презентацій

опрацювання навчальної дисципліни «Організація та управління в початковій школі: правові аспекти управління» освітньої програми 013.00.01 «Початкова освіта»

Особистісній самореалізації студентів служувало виконання завдання, яким передбачалося опрацювання матеріалів, представлених у першому блоці вивчення теми, та доповнення матриці-презентації теоретичними даними і відповідним унаочненням. Аналіз результатів вико-

нання студентами цього завдання дає можливість сформулювати такі висновки.

1. Студенти доповнювали матрицю-презентацію схемами, таблицями, графіками, які представлені в мережі інтернет (рис. 2).

Рис. 2. Приклади використання в матрицях-презентаціях, доповнених студентами, ресурсів інтернету

2. Студенти самостійного визначали блоки навчального матеріалу та використовували

засоби інтернету для унаочнення інформації (рис. 3).

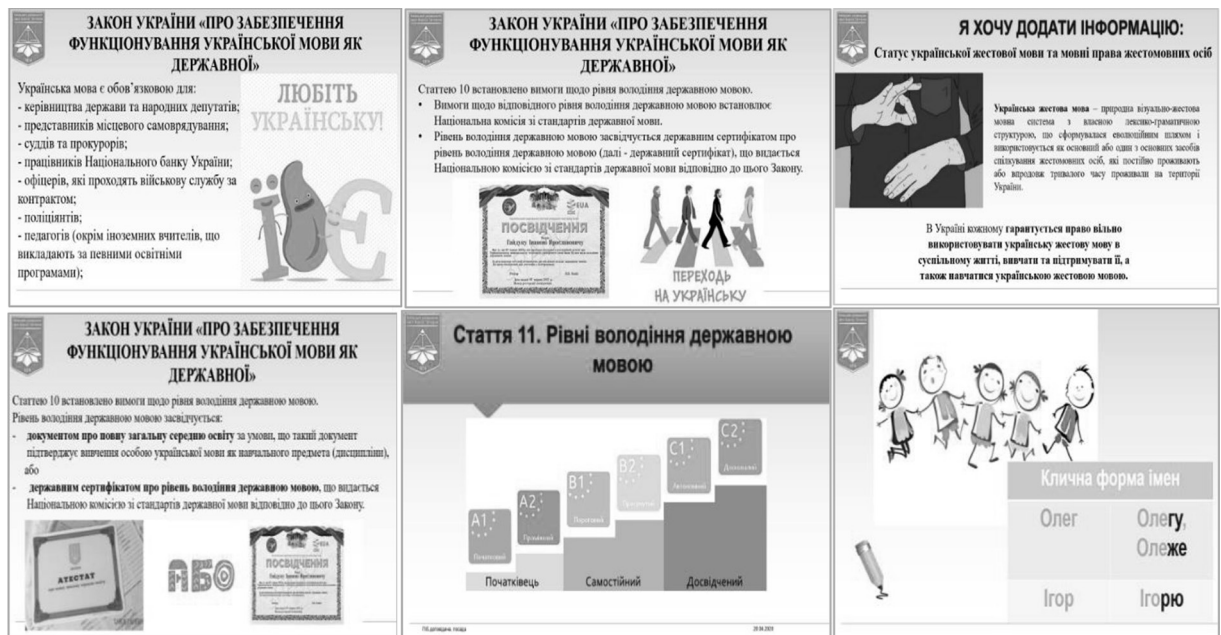

Рис. 3. Приклади матриць-презентацій, у яких студенти унаочнювали виокремлені ними блоки інформації з використанням ресурсів інтернету

3. Для доповнення матриць-презентацій студенти виокремлювали інформацію, різної спрямованості, зокрема й таку, що стосувалася:

— визнання мови запорукою тривалої ідентичності нації (рис. 4);

Рис. 4. Приклади матриць-презентацій тематичного унаочнення студентами

— історичного екскурсу становлення української графіки (рис. 5);

Рис. 5. Приклади матриць-презентацій, які доповнено студентами в генезисному спрямуванні

— сучасної редакції Українського правопису (рис. 6).

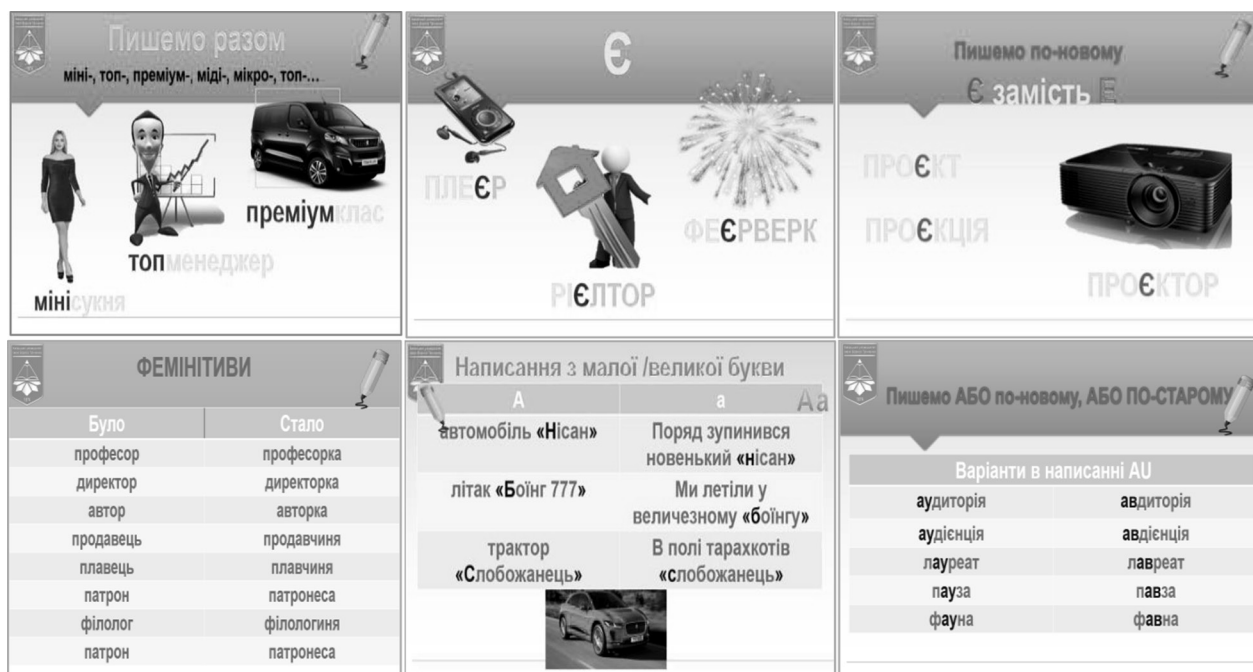

Рис. 6. Приклади матриць-презентацій, які унаочнено студентами у контексті сучасної редакції Українського правопису

4. Результат доповнення матриць-презентацій слугує основною для особистісної самореалізації студентів під час дистанційних занять, організованих з використанням відео зв'язку через Skype, хмаро орієнтованої платформи Google Classroom тощо.

Обговорення дидактичних особливостей реалізації студентоцентристської парадигми, зокрема особистісної самореалізації студентів під час е-навчання.

Ілюстрацією зазначеного може слугувати такі авторські доробки.

1. Мієр Тетяни Іванівни, яка ввела в наукових обіг поняття «музмаркер» на позначення дидактичного засобу, що використовується для початку та завершення навчального заняття (уроку, лекції, практичного заняття тощо) використанням короткотривалого гармонійного звучання (музики) як прикладу поєднаності й злагодженості в діях. А також запропонувала використовувати для назви музмаркерів прикметники (рис. 7).

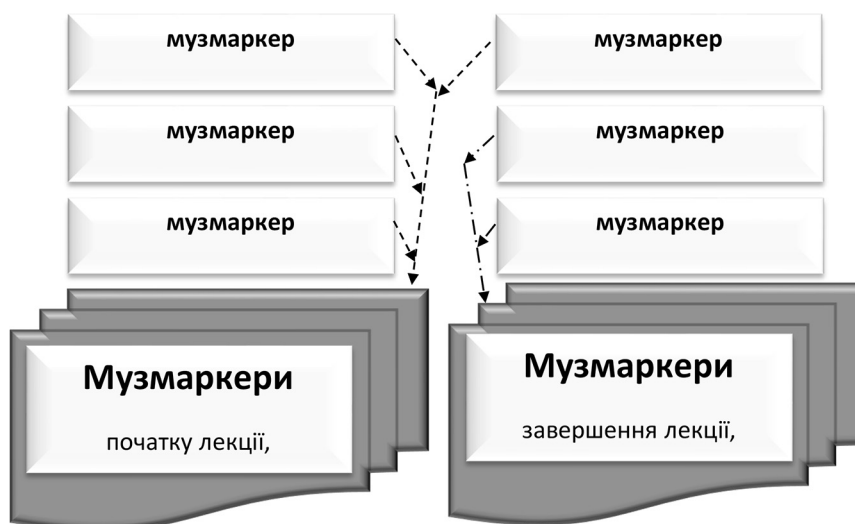

Рис. 7. Дидактичний засіб «музмаркер» організації е-навчання в дистанційній та очній формах здобуття освіти та його різновиди

2. Кротова Євгенія Олександровича, студента V курсу денної форми навчання другого (магістерського) освітнього рівня спеціальності «Початкова освіта» Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка. Суть авторського доробку (<https://drive.google.com/open?id=1pqWMSD7a6Nb-QT7uz05GpcpUMCwwGdEz>) полягає в розробленні студентом низки музичних заставок для масового використання в освітньому процесі як музмаркерів початку і завершення процесу навчання, організованого в дистанційній та очній формах здобуття освіти та під час е-навчання.

Використання музмаркерів на позначення початку і завершення лекції, семінару, уроку, проведення яких було організовано у період запровадження карантину, засвідчило, що даний авторський доробок містить значний потенціал ефективного впливу на:

- організацію процесу е-навчання;
- емоційне налаштування учнів / студентів до активності прослуховуванням музмаркера початку процесу навчання, а на відпочинок — музмаркера завершення процесу навчання;
- особистісну самореалізацію студентів на основі наслідування творчого начала Інших.

Висновки. Висвітлені в статті наукові міркування набувають таких узагальнень.

1. Дослідження освітніх парадигм у ранзі генезисних індикаторів змін в освітній галузі, спричинених суспільним розвитком, слугує глибинному розумінню процесів становлення різних дидактичних феноменів, у тому числі й феноменів «освіта», «процес навчання», «освітній процес» на основі з'ясування моделей постановки

проблем та способів їх розв'язання в певний період розвитку суспільства.

2. Людино орієнтовані парадигми вирізняє поміж парадигм традиційної педагогіки піднесення людини у ранг цінностей, акцентування уваги на: суб'єкт-суб'єктній взаємодії, співробітництві та співтворчості, внутрішній вмотивованості того, хто навчає.
3. Сучасний освітній процес характеризується поліпарадигмальністю. Цим дидактичним явищем утверджується функціонування освіти як відкритої системи, вибудовування реформаційних і модернізаційних процесів відповідно до поступу в суспільному розвитку; багатомірність явищ і процесів сучасної педагогічної реальності; наявність в останній (маємо на увазі педагогічну реальність) провідних ідей освітніх парадигм, які, не зважаючи на різні за тривалістю генезисні процеси, затребувані в сучасному освітньому процесі.
4. Ґрунтовний розгляд конкретної освітньої парадигми сприяє виокремленню дидактичних особливостей організації освітнього процесу в рамках її реалізації. У контексті студентоцентристської парадигми такі особливості спричинюються акцентуванням уваги на особистісній самореалізації студентів під час е-навчання та набувають в освітньому процесі різних проявів.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наукові пошуки мають здійснюватися в площині людини орієнтованої або антропологічної парадигм та сприяти виокремленню дидактичних особливостей задоволення освітніх інтересів усіх учасників освітнього процесу, а саме: учнів / вихованців / студентів, їхніх батьків, педагогів.

ДЖЕРЕЛА

1. Безрукова В.С. Все о современном уроке в школе: проблемы и решения: монография. Москва: Сентябрь, 2004. 160 с.
2. Берегова Г. Пошуки нових філософсько-освітніх парадигм у контексті освітньої кризи. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=618138>
3. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика: учеб. пособ. Санкт-Петербург: Питер, 2006. 304 с.
4. Вознюк О.В. Побудова інтегральної педагогічної парадигми: постановка проблеми. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 48. 2009. С. 22–26. ISSN 2076-6173. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/3790/>
5. Голодюк Л.С. Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів основної школи у навчанні математики в урочний та позаурочний час: теоретичний аспект: монографія. Кропивницький: ФО-П Александрова М.В. 2017. 404 с.
6. Зязюн І. А. Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти. *Науковий вісник МДУ ім. В.О. Сухомлинського*. Вип. 33. Педагогічні науки. С. 23. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/6_5.pdfhttp://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/6_5.pdf
7. История Киева. Древний и средневековый Киев. I Том / ред. кол.: И. Артеменко, Г. Сергиенко, А. Гуржий. Киев: Наукова думка, 1982. 407 с.
8. Колесникова И.А. Педагогические цивилизации и их парадигмы. *Педагогика*. 1995. № 6. С. 84–89.
9. Крисоватий А. Основні парадигми освіти та їх сутнісна характеристика *Психологія і суспільство*. 2015. № 1. С. 1. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/1810-2131/article/view/114028><http://journals.uran.ua/index.php/1810-2131/article/view/114028>
10. Кузь В.Г. Нова освітня парадигма — нові освітні технології. URL: http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1055/1/nova_osvitnia_paradygma.pdf
11. Кун Т.С. Структура научных революций URL: <http://psylib.org.ua/books/kunts01/index.htm>
12. Манчул Б., Марчук М. Лінгвістична парадигма в структурі гуманітарно-наукової методології. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Збірник наукових праць. 2012. Вип. 621–622. С. 64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2012_621-622_13
13. Рижко В.А., Трубенко А.І. Историчні зміни принципів і парадигм класичного філософування: нарис до лекцій. Київ: Академія праці і соціальних відносин. 2009. С. 55. URL: <http://docshare02.docshare.tips/files/8011/80117203.pdf><http://docshare02.docshare.tips/files/8011/80117203.pdf>
14. Савош В.О. Професійний розвиток учителів фізики в системі неперервної освіти: теорія і практика: монографія. Луцьк: Волиньполіграф, 2020. 420 с.
15. Саух П.Ю., Саух Ю.П. Гуманітарна парадигма як життєдайна платформа сучасної освіти. Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів. 2015. С. 489. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/19169/>
16. Сергеев И. С. Основы педагогической деятельности: учеб. пособ. Київ: РІП, 1987. 152 с.
17. Цимбалару А.Д. Актуалізація проблеми моделювання в освіті. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2007. Вип. 1–2. С. 39–45.
18. Чумак О.В. Парадигми освіти XXI століття: інноваційні аспекти. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Chumak.pdfhttps://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Chumak.pdf

REFERENCES

1. Bezrukova, V. S. (2004). *Vsio o sovremennom uroke v shkole: problemy i resheniia: monografija* [All about the Modern Lesson at School: problems and solutions: monograph]. Moskva: Sentiabr, 160 p. (in Russian).
2. Berehova, H. *Poshuky novykh filosofsko-osvitnikh paradyhm u konteksti osvitnioi kryzy* [Search for New Philosophical and Educational Paradigms in the Context of Educational Crisis]. (in Ukrainian). <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=618138>
3. Bordovskaia, N. V., Rean, A. A. (2006). *Pedagogika: uchebnoe posobie* [Pedagogy: a tutorial]. Sankt-Peterburg: Piter, 304 p. (in Russian).
4. Vozniuk, O. V. (2009). *Pobudova intehralnoi pedahohichnoi paradyhmy: postanovka problemy* [Construction of an Integrated Pedagogical Paradigm: problem statement]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka*, Vyp. 48, pp. 22–26 (in Ukrainian). <http://eprints.zu.edu.ua/3790/>
5. Holodiuk, L. S. (2017). *Orhanizatsiia navchalno-piznavalnoi diialnosti uchniv osnovnoi shkoly u navchanni matematyky v urochnyi ta pozaurochnyi chas: teoretychnyi aspekt: monoghrafia*

- [Organization of Educational and Cognitive Activity of Primary School Students in Teaching Mathematics in Class and Extracurricular Time: theoretical aspect: monograph]. Kropyvnytskyi: FO-P Aleksandrova M. V., 404 p. (in Ukrainian).
6. Ziazun, I. A. Osvitni paradyhmy ta pedahohichni tekhnolohii u vymirakh filosofii osvity [Educational Paradigms and Pedagogical Technologies in Dimensions of Philosophy of Education]. *Naukovyi visnyk MDU imeni V. O. Sukhomlynskoho*, Vyp. 33, Pedahohichni nauky (in Ukrainian).
http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/6_5.pdf
  7. Istoriia Kieva. Drevnii i srednevekovi Kiev [History of Kyiv. Ancient and Medieval Kyiv]. (1982). I Tom, Red. kollegiia toma: I. Artemenko, G. Sergienko, A. Gurzhii. Kiev: Naukova dumka, 407 p. (in Russian).
  8. Kolesnikova, I. A. (1995). Pedagogicheskie tsivilizatsii i ikh paradigmy [Pedagogical Civilizations and Their Paradigms]. *Pedagogika*, 6, pp. 84–89 (in Russian).
  9. Krysovatyi, A. (2015). Osnovni paradyhmy osvity ta yikh sutnisna kharakterystyka [The Main Paradigms of Education and Their Essential Characteristics]. *Psykhologhiia i suspilstvo*, 1. p. 489 (in Ukrainian).
<http://journals.uran.ua/index.php/1810-2131/article/view/114028>
  10. Kuz, V. H. Nova osvitnja paradyhma — novi osvitni tekhnolohii [New Educational Paradigm — New Educational Technologies]. (in Ukrainian).
http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1055/1/nova_osvitnia_paradyhma.pdf
  11. Kun, T. S. Struktura nauchnykh revoliutsii [The Structure of Scientific Revolutions]. (in Russian).
<http://psylib.org.ua/books/kunts01/index.htm>
  12. Manchul, B., Marchuk, M. (2012). Lihvistychna paradyhma v strukturi humanitarno-naukovoii metodolohii [Linguistic Paradigm in the Structure of Humanities Methodology]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*, Zbirnyk naukovykh prats, Vyp. 621–622, p. 64 (in Ukrainian).
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2012_621-622_13
  13. Ryzhko, V. A., Trubenko, A. I. (2009). Istorychni zminy pryntsyypiv i paradyhm klasychnoho filosofuvannia [Historical Changes in the Principles and Paradigms of Classical Philosophy]. Kyiv: Akademiia pratsi i sotsialnykh vidnosyn, p. 55 (in Ukrainian).
<http://docshare02.docshare.tips/files/8011/80117203.pdf>
  14. Savosh, V. O. (2020). Profesiinyi rozvytok uchyteliv fizyky v systemi neperervnoi osvity: teoriia i praktyka: monohrafiia [Professional Development of Physics Teachers in the System of Continuing Education: theory and practice: monograph]. Lutsk: «Volynpolihraf», 420 p. (in Ukrainian).
  15. Saukh, P. Yu., Saukh, Yu. P. (2015). Humanitarna paradyhma yak zhyttiedaina platforma suchasnoi osvity. Kontseptualni zasady profesiinoho rozvytku osobystosti v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv [Humanitarian Paradigm as a Vital Platform of Modern Education. Conceptual Bases of Professional Development of the Person in the Conditions of European Integration Processes]. 489 p. (in Ukrainian).
<http://eprints.zu.edu.ua/19169/>
  16. Sergeev, I. S. (1987). Osnovy pedagogicheskoi deiatelnosti: ucheb. posob. [Fundamentals of Pedagogical Activity]. Kyiv, 152 p. (in Russian).
  17. Tsymbalaru, A. D. (2007). Aktualizatsiia problemy modeliuвання v osviti [Actualization of the Problem of Modeling in Education]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*, Vyp. 1–2, pp. 39–45 (in Ukrainian).
  18. Chumak, O. V. Paradyhmy osvity XXI stolittia: innovatsiini aspekty [Paradigms of Education of the 21st Century: innovative aspects]. (in Ukrainian).
https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Chumak.pdf
https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Chumak.pdf

T. Муер

**СУЩНОСТЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПАРАДИГМЫ И ПОЛИПАРАДИГМАЛЬНЫХ ПРОЯВЛЕНИЙ
В МНОГОМЕРНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РЕАЛЬНОСТИ
И ЛИЧНОСТНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ СТУДЕНТОВ В Е-ОБУЧЕНИИ**

В статье рассматривается образовательная парадигма как генезисный индикатор изменений в сфере образования, вызванных развитием общества, парадигмальность как результат реализации интеграционных процессов, а так же исследования личностной самореализации студентов в е-обучении как проявление студентоцентристской парадигмы. В соответствии с поставленными заданиями исследования обобщаются данные о ключевых идеях парадигм традиционной педагогики (знаниевой, ЗУНовской, научно-технократической, парадигмы объяснительно-иллюстративного обучения) и парадигм человека ориентированных (антропологической, когнитивной, прагматической, гуманитарной, гуманистической, культурологической, парадигм развивающего и адаптивного

обучения). Приводятся примеры полипарадигмальных проявлений многомерности явлений и процессов в педагогической реальности. Раскрываются дидактические особенности организации образовательного процесса в условиях реализации студентоцентристской парадигмы. Характеризуются такие дидактические средства, как матрица-презентация темы и авторские музмаркеры начала и завершения процесса обучения (лекции, семинара, урока и т. д.). Исследована самореализация студентов в процессе использования матриц-презентаций темы и авторских музмаркеров.

Во время исследования реализованы методы: общенаучные (анализ, синтез, сравнение, систематизация, обобщение теоретических данных и результатов деятельности студентов); эмпирические (наблюдение, беседы, анкетирование).

К проведению исследования были привлечены 110 респондентов. Это студенты-магистранты дневной и заочной форм обучения. Учреждение высшего образования — Педагогический институт Киевского университета имени Бориса Гринченко.

В результате проведенного исследования был установлен значительный потенциал исследуемых средств для: организации процесса обучения; эмоциональной настройки студентов на процесс обучения и отдых; личностную их самореализацию во время подражания творческому началу Других.

Ключевые слова: образовательная парадигма, парадигмы традиционной педагогики, полипарадигмальность, студентоцентристская парадигма, человеко ориентированные парадигмы, e-обучение.

T. Miier

THE ESSENCE OF EDUCATIONAL PARADIGMS AND POLYPARADIGMAL MANIFESTATIONS IN MULTIDIMENSIONAL PEDAGOGICAL REALITY AND PERSONAL SELF-REALIZATION OF STUDENTS IN E-LEARNING

The article examines the educational paradigm as a genesis indicator of changes in the educational field caused by social development, paradigm as a result of the implementation of integration processes. Besides, the personal self-realization of students as a manifestation of the student-centric paradigm is studied. In accordance with the objectives of the study, the following is performed. It summarises the key ideas of paradigms of traditional pedagogy (knowledge, ZUN, scientific- technocratic, paradigm of explanatory-illustrative learning) and people-oriented paradigms (child-centric, anthropological, cognitive, pragmatic, humanitarian, humanistic, cultural, paradigms of developmental and adaptive learning). It is established that paradigm analysis of modern education should be carried out in two directions: 1) to reveal its polyparadigmatic character; 2) to provide a thorough consideration of the didactic features of the organizing the educational process within the specific educational paradigm. Considering the above mentioned matter in the article, the examples of polyparadigmatic manifestations of multidimensional phenomena and processes in pedagogical reality are given. Didactic features of organising educational process in realisation of student-centered paradigm are also revealed. It is characterised such didactic tools as topic-presentation matrix and author's music-markers of the beginning and end of the learning process (lectures, seminars, lessons, etc.). The self-realization of students with the use of these means is investigated.

The complex of research methods is used in the work: general scientific (analysis, synthesis, comparison, systematization, generalization) and empirical (observations, discussions, questionnaires). The complex of research methods is used in the work: general scientific (analysis, synthesis, comparison, systematization, generalization) and empirical (observations, discussions, questionnaires).

110 respondents were involved in the study. These are full-time and part-time students. Institution of higher education: Borys Grinchenko Kyiv University.

As a result of the study it is established a significant potential of the studied tools for organization of the learning process; for emotional adjustment of students to the process of learning and for recreation; for their personal self-realization on the basis of imitation of the creative of Others.

Key words: person focused paradigms, educational paradigm, paradigms of traditional pedagogy, polyparadigmaticity, student-centered paradigm, e-learning.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2020 р.

Прийнято до друку 28.10.2020 р.